

[B] **DIEP IN DE BILLEN VAN DE SAMENLEVING.
GESCHIEDENIS VAN “DE TELEGRAAF”**

“SCHANDE AIVD!”, kopte *De Telegraaf* in juni 2009 over de volle breedte van zijn voorpagina. Onder deze chocoladeletters plaatste hij een grote foto van zijn verslaggeefster bij wie de geheime dienst een huiszoeking had verricht. Verder een korte fotostrip met dozen zeulende rechercheurs en een kadertje met foto van hoofdredacteur Sjuul Paradijs. Die sprak over een “aanslag op de persvrijheid”. Hier was sprake van een “brutale inval”, een poging van de overheid om “de grootste krant van Nederland opnieuw te muilkorven”. Na deze aanslag op de democratie moest het kabinet zich diep schamen, zo vond *De Telegraaf*.

Mariëtte Wolf kon deze gebeurtenis net niet meer meenemen in haar geschiedenis van *De Telegraaf*,

waarop zij in oktober 2009 in Amsterdam promoveerde. Wel begint zij met een vergelijkbaar incident drie jaar eerder, toen twee verslaggevers van de krant werden gegijzeld omdat zij hun bronnen voor een artikel over de AIVD niet wilden prijsgeven. In 1915 overkwam hoofdredacteur J.C. Schröder hetzelfde. Enkele dagen voor Sinterklaas verdween hij in de cel. De verslaggeving op deze momenten lijkt een *pars pro toto* voor het journalistieke esprit van *De Telegraaf*. Hij hecht veel waarde aan nieuws en primeurs, maakt ook zichzelf tot onderwerp van zijn berichtgeving omdat dit als marktgerichte krant profijtelijk kan zijn, en schuwt grote woorden en een vette presentatie niet. Het aanschoppen tegen het gezag zit diep in de genen van de krant, zo laat Wolf zien. De krant wil opkomen voor de “gewone man”. Die is volgens *De Telegraaf* te vinden onder de hardwerkende brede burgerij. In de kolommen moet worden verwoord wat de doorsnee-Nederlander, in de woorden van oud-hoofdredacteur Co Stokvis diens “tante in de Tweede Anjeliërsdwarstraat driehoog achter”, bezighoudt. Daarin buigt de krant soms naar links en soms naar rechts, net naar gelang van wat er naar haar gevoel leeft onder de zwijgende meerderheid. “Geen enkele krant heeft de thermometer zo diep in de billen van de samenleving als *De Telegraaf*”, zei Jan Blokker bij het honderdjarige jubileum. Deze houding legde de krant geen windeieren. Al vrij snel na haar oprichting in 1893 ging de oplage steil omhoog, om na de Tweede Wereldoorlog te exploderen. Volgens Wolf ligt de sleutel tot dit succes bij de “plezierige gekken” die de redactie bevolkten. Zij schrijft bijzonder aanstekelijk over deze journalistieke schelmen voor wie niets te gek was — of ethisch onverantwoord — in de jacht op de primeur, zoals Philip Pinkhof, een van de sterverslaggevers uit het interbellum, zijn memoires noemde. Op elk van de bijna vijfhonderd pagina’s staat wel een anekdote die leuk is om te lezen en — ook hier — een nieuwtje dat interessant is om te weten. Het kennelijke plezier dat *De Telegraaf* heeft bij het maken van de krant, heeft Wolf gehad bij haar onderzoek. Dat maakt dit tot een sprankelend boek.

Voor de geschiedenis van de Nederlandse journalistiek is het een welkome en interessante aanvulling. *De Telegraaf* was — en is — een buitenbeentje in de Nederlandse journalistiek.

Het optreden van haar reporters en de stijl waarvan de krant zich bediende, riepen veel weerstand op bij het publiek en bij collega-journalisten. *De Telegraaf* werd voor velen synoniem voor onverantwoorde sensatiejournalistiek. Dat beeld werd versterkt doordat breed werd geloofd dat de krant “fout” was geweest in de oorlog. Eerder liet René Vos al zien dat zij niet erg uit de pas liep met de rest van de pers. Wolf bevestigt dat en kleurt Vos’ oordeel in met nieuwe feiten.

De “miskennis” van *De Telegraaf* leidde ertoe dat op de redactie een sterk “wij-tegen-de-rest-gevoel” ontstond dat door opeenvolgende hoofdredacties werd gecultiveerd. *De Telegraaf*-familie was een gesloten bastion dat één front vormde tegen de boze buitenwereld. Ook onderzoekers kregen nimmer toegang. Hoe het eraan toeging bij de krant bleef decennialang een goed bewaard keukengeheim. Wolf is de eerste die de archieven van de krant raadpleegde. Dat levert een schat aan nieuwe gegevens op die zij in alle onafhankelijkheid verwerkt lijkt te hebben.

Daarmee levert Wolf een belangrijke bijdrage aan de geschiedenis van de journalistiek. Voor de transformatie van de Nederlandse pers van een zuilgebonden en op meningsvorming gerichte sector in een op nieuws en informatie gerichte professie die het objectiviteitsstreven omarmde, is *De Telegraaf* aan het begin van de twintigste eeuw een krachtige motor geweest. Deze krant focuste op nieuws. Zij wilde altijd een primeur, en nieuwswaarde was grotendeels bepalend voor de ordening van de kolommen. Terwijl andere kranten vooral vanachter het bureau of vanaf de perstribune werden gemaakt, was *De Telegraaf* een echte verslaggeverskrant. Zij liep voorop bij de introductie van genres en vormen die in de Angelsaksische journalistiek al gemeengoed waren. Koppen die het nieuws samenvatten, bijvoorbeeld, trof men als eerste in de kolommen van de *De Telegraaf* aan. En ook een genre als het interview werd met een vrijmoedigheid gebruikt die in de Nederlandse verhoudingen ongekend was.

Wolf beschrijft de werkwijze van *De Telegraaf* vooral vanuit het perspectief van de redactionele werkwijze — als een “spannend jongensboek”, zoals zij zelf haar ambitie verwoordt. Het is jammer dat zij veel minder aandacht heeft voor de berichtgeving.

Want die was toch bepalend voor het succes van de krant. Wolf gaf wel een aanzet tot het systematisch bestuderen van de inhoud. Dat resulteert in een groot aantal tabellen op grijs papier achteraan in de proefschrifteditie. In de handelseditie ontbreekt deze informatie en moet de lezer het doen met een magere vertaling van de inzichten in de tekst.

Wolf steekt niet onder stoelen of banken dat het meten en classificeren van de inhoud niet tot haar meest favoriete bezigheden heeft behoord. Ze noemt die onderzoeksmethode “een ware marteling voor iedere krantenliefhebber” en lijkt haar te beschouwen als een noodzakelijk kwaad dat nu eenmaal nodig is om “de wetenschappelijk verantwoorde ruggensteun” te bieden die uiteindelijk een doctorshoed oplevert. Maar een systematische bestudering van de inhoud van de krant had wel inzichten in trends en ontwikkelingen kunnen opleveren die men niet achterhaalt wanneer men losjes aan het lezen slaat of naar specifieke casussen kijkt.

Een andere kwestie die Wolf nauwelijks expliciteert, is de rol van *De Telegraaf* bij de transfer van opvattingen en vormen vanuit de Angelsaksische journalistiek naar de Nederlandse. Ze merkt op dat

de titel van het blad door oprichter Henri Tindal was afgeleid van de Britse *Daily Telegraph*. Hij zou goed naar de inhoud en de opmaak van deze massakrant hebben gekeken. Maar hoe de overname van methoden en technieken precies in zijn werking, maakt Wolf helaas niet duidelijk. Daardoor blijft de vraag onbeantwoord in hoeverre *De Telegraaf* nu daadwerkelijk leentjebuurt speelde bij buitenlandse voorbeelden.

Dit raakt ook haar hoofdvraag naar het succes van de krant. Daarachter schuilt een wonderlijke paradox. Hoewel de methoden van *De Telegraaf* en haar berichtgeving breed werden verafschuwd als on-Nederlands en niet passend in de Nederlandse cultuur, hadden die wel een groot succes op de lezersmarkt. Een interessante vraag waarmee de lezer blijft zitten, is hoe de krant erin slaagde haar berichtgeving aanvaardbaar te maken in de nationale culturele context waarin zij opereerde.

MARCEL BROERSMA

MARIËTTE WOLF, *Het geheim van De Telegraaf. Geschiedenis van een krant*, Boom, Amsterdam, 2009, 566 p.

J.M. Goedemans, toenmalig hoofdredacteur, in de directiekamer van *De Telegraaf*, 1956. Naast hem hangt een portret van H.M.C. Holdert, voormalig succesvol directeur van het Telegraaf-concern, Foto collectie IISG, Amsterdam.